

Конституційне право України та зарубіжних країн, конституційний процес
КОНСТИТУЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Добродумов П.О.

Канд. істор. наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”

Постановка проблеми. Першочерговим завданням на шляху становлення України як правової демократичної держави є подолання деформації правової свідомості та створення умов для підвищення рівня конституційної культури населення, активної й свідомої участі громадян у державотворчих процесах.

Науковий рівень правового мислення та правосвідомості забезпечує не лише розвиток конституційної культури в цілому, але й формування ідеалу правової особистості, яка поважає Основний Закон, визнає його верховенство в усіх сферах життя суспільства, своїми діями підтримує режим конституційної законності в Україні. Саме ці питання набули наразі особливої актуальності й потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблеми конституційної культури ще не дістали належного дослідження ані в юридичній, ані в політологічній літературі. Основну увагу дослідників привертають питання правової культури, які досліджуються такими відомими вченими-правознавцями, як В.Д. Бабкін, М.І. Козюбра, В.В. Копейчиков, В.А. Котюк, П.Ф. Мартиненко, А.Р. Мащок, Є.В. Назаренко, В.М. Селіванов, С.А. Тихонова та ін. Розгляду конституційно-правової культури як чинника стабілізації державного правопорядку присвячена стаття В. Головченка і А. Потьомкіна [1].

Виходячи з цього, **метою даної публікації** є дослідження орієнтирів формування сучасної української конституційної культури в умовах системної трансформації суспільства і визначення її ролі в розвитку конституціоналізму в нашій країні.

Виклад основного матеріалу. Категорія “конституційна культура” є однією з якісних характеристик правової системи країни, яка посідає

надзвичайно важливе місце в загальній теорії права. Існують певні складнощі щодо визначення цього поняття. Така ситуація пояснюється, зокрема, тим, що культура – надзвичайно багатопланове явище, яке охоплює всі без виключення сфери життя людини і немає однозначного підходу до розуміння цього феномену. У найширшому розумінні культура – це результат людської діяльності, все те, що створено розумом і руками людини, використовується й удосконалюється нею.

Право, як мораль і релігія, є інститутом культури, визначається її змістом. Суспільство добирає культурні норми з метою включення їх до системи права. До числа відібраних потрапляють ті культурні норми, що мають найбільшу значущість для всього суспільства і сприяють розв'язанню загальносоціальних завдань держави. Не можуть перетворитися на право ті правила поведінки, що не стали нормою культури.

Будь-які закони створюються, формулюються, тлумачаться і застосовуються людьми. В контексті культури є важливим, щоб закони – від задуму до здійснення – були орієнтовані не на інтереси держави, не на забезпечення зручності, ефективності у керівництві людьми, не на те, щоб тримати людей в покорі. Культурний зміст закону тією мірою, якою він можливий – це його спрямованість на захист інтересів особистостей, які формують суспільство, і, відповідно, інтересів нормального суспільства, в якому за допомогою законів визначені і гарантовані ступені свободи особистості.

Як зазначає Голова Конституційного Суду Вірменії Г.Г. Арутюнян, поняття “конституційна культура” може бути визначене як ***“стабільна, цілісна, збагачена досвідом поколінь і всього людства певна ціннісна система переконань, уявлень, сприйняття правовідносин, правосвідомості, що склалася історично, яка лежить в основі громадянського суспільства і сприяє встановленню та реалізації основоположних правил поведінки на основі суспільної згоди” [2, с.335].***

Історичний досвід свідчить, що в багатьох країнах на конституційно-текстовому рівні простежуються загальні ознаки і тенденції розвитку сучасної конституційної культури. Разом з тим конституційна культура набуває нової властивості саме в тих суспільно-державних системах, де, поряд з конституцією, соціальною реальністю є і конституціоналізм, де конституційні норми і принципи є діючими цінностями, сформувалось необхідне і достатнє середовище конституційної демократії, в умовах якої конституційні права людини і громадянина діють безпосередньо і функціонує адекватна система конституційного контролю. Тільки за таких умов конституція є не знаряддям в руках державної влади, а Основним Законом громадянського суспільства, засобом гарантування гармонічного й стабільного його розвитку, не тільки встановлюючи основні правила поведінки, але й встановлюючи межі владі, обмежуючи її правом.

Конституційна культура, у першу чергу, виявляється в аксіологічних основах самої конституції. Вивчення преамбули і особливо статей першого розділу Конституції України показує, що правова держава, народовладдя, верховенство права, гідність людини, свобода, конституційна демократія, розподіл влад, громадянська злагода, рівність, справедливість, толерантність, плюралізм, недопущення дискримінації, правосуддя та інші цінності в їх органічній єдності складають основу конституційного ладу нашої країни. Вони вперше в історії України на конституційному рівні були визнані і закріплені як основні цілі і принципи суспільного розвитку, визначили форму правління, форму державного устрою, форму політичного режиму в Україні. Ці цінності утворюють системну цілісність з певною гарантією їх послідовної реалізації. Вони визначають характер і особливості сучасного українського конституціоналізму, характерними рисами якого, з одного боку, є: наявність в Основному Законі певного конституційного романтизму; максимальний наголос на загальнолюдські цінності і європейські конституційні принципи, без належного врахування особливостей системної трансформації; відірваність основоположних цінностей і принципів від соціальних реалій. З іншого боку:

низький рівень конституціоналізації суспільного життя; недостатній рівень конституційної правосвідомості громадянського суспільства; наявність деформованої, внутрішньо суперечливої, неповноцінної правової системи; відсутність єдиного ціннісно-системного розуміння орієнтирів суспільного розвитку.

Окреслимо окремі досягнення, цінності, створені людьми в конституційно-правовій сфері нашої країни, і окремі проблеми у цій галузі.

1. Конституційно-правова культура передбачає наявність високої професійної підготовленості державних службовців, складовою частиною якої повинен бути певний рівень знань в галузі теорії держави і права, конституційного права. Для того щоб здійснювати владу, недостатньо бути до цього лише уповноваженим.

2. Конституція – це найважливіший результат конституційно-правової культури, акт спільної творчості людини, держави і суспільства, вона повинна піддаватися прямому регулюванню не тільки принципіві питання організації державної влади, а й питання взаємовідносин людини, держави і суспільства.

3. Слідом за рішенням питань прийому-передачі влади перед людьми неминує постає проблема встановлення порядку користування цією владою. Наділяючи одних людей владою, інші люди зобов'язані передбачити таку систему попереджувальних заходів, яка змогла б запобігти використанню влади не за призначенням, у тому числі – використання адміністративного ресурсу.

4. Центральне місце в структурі конституційно-правової культури посідає виборче право. Конституційно-правова культура висуває як обов'язкову умову наступну вимогу до виборчого права: якщо число вибулих з політичного життя людей (що відмовилися брати участь у виборчому процесі) досягає певної заздалегідь визначеної кількості, конституція повинна підлягати перегляду, з обов'язковим урахуванням думки всіх абсентеїстів.

5. Принцип добровільної участі у виборах зовні носить, безперечно, демократичний характер. Проте його проголошення в Україні призвело до вкрай негативних наслідків, що ставить під сумнів як фактичну легітимність

багатьох органів влади, що обираються явною меншістю зареєстрованих виборців, так і розумність всієї виборчої системи України. Неправомірно говорити про "всенародне обрання", якщо за кандидата голосує лише кілька відсотків виборців.

6. Можливість використання адміністративного ресурсу партією, що знаходиться при владі.

7. Застосування політичними партіями, кандидатами на виборну посаду брудних технологій. Напрошується необхідність заборонити кандидатам на виборну посаду, політичним партіям, які балотуються на виборах, піддавати критиці своїх опонентів під час передвиборчої агітації.

8. В даний час спостерігається тенденція виникнення єдиної "керівної і спрямовуючої сили українського суспільства, ядра його політичної системи, державних і громадських організацій" – Партії регіонів. Тому необхідно закріпити положення, за яким одна й та ж партія повинна мати право балотуватися в депутати парламенту не більше двох термінів поспіль.

9. Засідання Верховної Ради нерідко перетворюються на циркову виставу. Опозиційно налаштовані депутатські фракції не відіграють істотної ролі в українському парламенті і не мають можливості реально впливати на прийняті рішення.

10. У процесі виборчих кампаній політичні партії та кандидати на виборну посаду дають нереальні обіцянки щодо поліпшення існуючого становища в країні, які ними забуваються на наступний день після виборів. Тому видається доцільним повернутися до інституту відкликання, застосувавши його щодо політичної партії і виборної посадової особи, що перемогли на виборах, за невиконання обіцянок, які даються в ході передвиборної агітації.

Література

1. Головченко В., Потьомкін А. Конституційно-правова культура як чинник стабілізації державного правопорядку / В. Головченко, А.Потьомкін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/958/>

2. Арутюнян Г.Г. Конституционная культура: уроки истории и вызовы времени. / Г.Г. Арутюнян. – Ереван: Нжар, 2005. – 327 с. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2005/045.pdf>

Добродумов, П.О. Конституційна культура в умовах трансформації українського суспільства [Текст] / П.О. Добродумов // Проблеми становлення і розвитку правової системи України : матеріали науково-практичної конференції (25-26 листопада 2011 р.) : у 2-х т. – Х.: Асоціація аспірантів-юристів, 2011. – Т. 1. – С. 33-35.